

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان پذیرش نهایی: 99/08/29

شماره مجوز مجله: 80400

بررسی و قیاس معماری آپارتمانهای نوساز سه سال اخیر با اصول معماری و شهرسازی

ایرانی - اسلامی (محدوده مورد مطالعه: شهر تهران)

علیرضا عباسی*

دانش آموخته مقطع کارشناسی حرفه‌ای معماری

چکیده

امروزه بحث بازگردانی هویت ایرانی - اسلامی در معماری معاصر کشور در سطح وسیعی گسترش یافته است. موضوع مسکن بزرگ‌ترین سهم را در این امر دارا است که به نحوی تمام اقشار جامعه با آن در ارتباط اند. احداث یک‌خانه پدیده‌ای فرهنگی محسوب شده و شکل و سازمان فضایی آن به شدت تحت تأثیر فرهنگی است که به آن تعلق دارد. معماری ایران یکی از غنی‌ترین نمونه‌های معماری بومی در جهان است که دست آوردهای آن هرگز قابل انکار نیست. با ظهور اسلام و گسترش آن در ایران، معماری ایرانی با ارزش‌های برآمده از دین، ترکیب گردید و اصول غنی معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی را پدید آورد. بعد از دهه 1300 در جهان با گسترش علم و تکنولوژی و تعامل ایران با کشورهای دیگر، معماری غربی وارد کشور شد و در رقابت با معماری ایرانی - اسلامی پیروز گردید و از آن پس روزبه‌روز بناهای ایرانی رنگ و بوی اصول معماری غربی را بیشتر احساس کرد. هدف از این پژوهش بررسی و قیاس نقشه‌های آپارتمانها، برج‌ها و املاک ساخته شده سه سال اخیر در شهر تهران با معیارها و شاخص‌های اصول معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی است و روش تحقیق توصیفی - تحلیلی بوده و جمع‌آوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای، بازدید میدانی و تکمیل پرسشنامه توسط کارشناسان معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران انجام گرفته است. نتایج تحقیق نشان داد که کاربرد معماری غربی در داخل بناها و همچنین نمای آن‌ها کاملاً مشهود است.

کلید واژگان: معماری آپارتمان‌های امروزی، معماری ایرانی - اسلامی، معاونت شهرسازی و معماری، شهرداری تهران

مقدمه

گسترش شهرنشینی، مهاجرت روستاییان به شهرها و فزونی جمعیت عصر حاضر نیاز به مسکن را نسبت به گذشته به کلی تغییر داده است که امروزه به آپارتمان‌نشینی شهرت دارد. این نوع سکونت، خواسته یا ناخواسته، در کشور ما نیز به سرعت رواج یافته است و بسیاری از ساکنان شهرها به این شیوه روی آورده‌اند. مشکلات عدیده‌ای از جمله تأمین زیرساخت‌ها، کمبود زمین و تراکم بالا در ارائه خدمات شهری متناسب با نیاز شهروندان مهم‌ترین دغدغه مدیران و مسئولان شهری شده است و امروزه متأسفانه جهت معماری مسکن از الگوهای بومی و اسلامی استفاده نمی‌گردد و بنابر مشکلات پنهان و آشکار این فاصله رو به گسترش است (مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ایران، 1391). جامعه ایرانی برای خانه ارزش ذاتی قائل بوده و با ایجاد فرم‌های گوناگون ارزش‌های معنوی و فرهنگی خود را حفظ می‌کرده است، اما باکمال تأسف باید گفت جامعه ما به این فرم‌ها در جهت پاسداشت این ارزش‌ها وفادار نمانده است به همین دلیل امروزه اثر مدرنیته شدن را به طور مستقیم در دگرگونی معماری ساختمان‌ها، به صورت ساخت برج‌ها و آپارتمان‌های سر به فلک کشیده می‌توان مشاهده کرد (تقی زاده، 1381). در رابطه با خانه‌های امروزی و فاصله آن با الگوهای مسکن ایرانی - اسلامی باید گفت که اینک عوامل صوری و ظاهری چون رفاه، راحتی و امنیت، اصل حداکثری گنجایش و نیز کارآمدی هر چه بیشتر به هر قیمت، نبود زمین کافی، سود حاصل از ساخت‌وساز، تغییر فرهنگ، نگرش، سلیقه مردمان امروزی و گسترش فرهنگ غربی عرصه را برای ظهور معیارهای مسکن ایرانی - اسلامی تنگ کرده است باینکه کارکرد خانه‌های قدیمی با حفظ اصول معماری ایرانی - اسلامی کاملاً منطبق با هویت ذاتی انسان طراحی شده بود (حبیبی، 1390).

مبانی نظری

- مفهوم خانه و مسکن

خانه مهم‌ترین معیار ارزیابی شکل کالبدی شهرهاست، بدیهی است که بدون خانه همه چیز در شهر معنای خود را از دست می‌دهد به همین جهت اگر ما شهری را بدون عناصر خدماتی، تجاری، فرهنگی و... در نظر بگیریم که فقط دارای اجزاء سکونتی باشد، شهری است با کاستی‌های فراوان، اما اگر شهری همه عناصر و عملکردها را داشته باشد و عناصر سکونتی در آن وجود نداشته باشد، دیگر به آن مجموعه شهر نمی‌توان گفت. خانه زادگاهی است با سلسله‌مراتب و کارکردهای مختلف که سکونت کردن و زندگی کردن را برای همیشه در لوح وجود ساکنین حک می‌کند، یا به زبان ساده‌تر، به هر فضایی که بتوان در آن مسکن گزید، خانه می‌گویند. خانه جایی است که ساکنان آن احساس ناراحتی نکنند و تنوع زیادی داشته باشد تا خستگی احساس نشود. از میان فضاها پیرامونی، خانه تأثیرگذارترین فضای مرتبط با روح و جسم آدمی است که به‌طور روزمره بر او اثر می‌گذارد. اولین فضایی است که آدمی احساس تعلق فضایی را در آن تجربه می‌کند و مجموع حواس پنج‌گانه دائماً سرتاسر آن را طی می‌کند و در مدت کوتاهی بدن خود می‌گیرند. در واقع خانه برای ساکنانش مرکز جهان است (توسلی، 1372). مفهوم مسکن، علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را نیز دربرمی‌گیرد که شامل تمامی خدمات و تسهیلات ضروری موردنیاز است. در واقع مسکن چیزی بیش از یکسر پناه فیزیکی است و باید تمامی خدمات و تسهیلات عمومی لازم برای زندگی بهتر انسان را دارا باشد. نیاز به مسکن دارای دو بعد کمی و کیفی است. در بعد کمی مسئله فقدان سرپناه و میزان دسترسی به آن مطرح می‌گردد اما در بعد کیفی، شاخص‌های زیادی از جمله فرم مطلوب مسکن، استحکام و امنیت آن، میزان دسترسی به خدمات لازم و دسترسی به طبیعت و فضاهای سبز، تأمین تجهیزات و تأسیسات زیر بنایی موردنیاز، هم‌جواری با کاربری‌های سازگار و ناسازگار و... موردتوجه قرار می‌گیرد (مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، 1391).

- معماری

معماری به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین علوم از پیشینه‌ای کهن برخوردار است. از زمانی که انسان پا به عرصه حیات نهاد تا به امروز روند تکاملی و دگرگونی‌های فراوانی را دربرداشته است. واژه معماری در زبان عربی از ریشه «عمر» به معنای عمران، آبادی و آبادانی می‌آید و «معمار» بسیار آبادکننده است. هنر در ایران‌زمین به قدمت تاریخ است و معماری از بهترین هنرهای ایرانی است. بر اساس آنچه که از نوشته‌های تاریخی به دست می‌آید، هنر معماری از پنج هزار سال قبل از میلاد در ایران وجود داشته است، پس از ورود اسلام به سرزمین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

پهناور ایران، فرهنگ و هنر این پهنه با عوامل تازه‌ای ترکیب شد، اصول، آداب و رسوم، مراسم مذهبی، روحیه، اخلاقیات، اندیشه و عقیده نسل‌ها و سایر ویژگی‌های مردمی نه تنها در بناهای عظیم که در ابنیه کوچک نیز نمود دارد و چنان با جوهره وجودی معماری ایرانی درآمیخته است که ردپای آن در تمامی آثار معماری گذشته قابل پی‌جویی است (سلسله، 1388).

- معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی

معماری ایرانی - اسلامی در مقام توصیف به بازه گسترده‌ای از آثار معماری و شهرسازی اطلاق می‌گردد که در طول سال‌های متمادی رونق اسلام در سرزمین ایران شکل گرفته‌اند. بافت درهم‌تنیده و یکپارچه در شهرهای فرهنگی و تاریخی، همسایگی بناهای ریزدانه در کنار بناهای فاخر و وسیع، عدم وجود محلات بالاشهری و پایین‌شهری، نشان‌دهنده تلفیق معماری ایرانی و اسلامی است. معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی ارتباطی دوسویه با طبیعت دارد، به‌گونه‌ای که در تمامی بناهای معماری درون شهرها، خلاصه‌ای از طبیعت ایجاد شده است. در شهر ایرانی - اسلامی، بناها دارای حیاط مرکزی است که در آن ساکنین علاوه بر آنکه امکان مشاهده آسمان، ماه، ستارگان و خورشید را دارند، درون آن آب‌نما و گل و گیاه نیز منظور شده است. به این ترتیب رابطه با طبیعت در مقیاس کوچک، در خانه و در نزدیک‌ترین حالت برقرار شده است. مصالح مورد استفاده در ساخت و سازها، مصالح طبیعی و به‌ویژه خاک است که عوارض تخریبی بر محیط طبیعی نداشته و در صورت تخریب بنا، این مصالح قابل بازیافت و استفاده مجدد است. از طرفی جهت‌گیری بناها و ابنیه به‌گونه‌ای طراحی و ساخته می‌شد که بهترین و بالاترین بهره‌برداری از عوامل طبیعی (تابش آفتاب، وزش باد و بارش نزولات جوی) حاصل گردد، ضمن آنکه در برخی از شهرهای ایران به فراخور موقعیت آب و هوایی آن‌ها مواردی نظیر بادگیر، شبستان، شیروان و ... نیز در نظر گرفته می‌شد (سلسله، 1388).

- آپارتمان‌های امروزی

گسترش شهرنشینی، مهاجرت بیش از حد به کلان‌شهرها، افزایش جمعیت، عدم گستردگی و مساحت مورد نیاز جهت سکونت، زمینه را برای نوعی هم‌جواری و تراکم بالای انسانی به وجود آورده است که امروزه به آپارتمان‌نشینی شهرت دارد. این نوع سکونت، خواسته یا ناخواسته در کشور ما نیز به سرعت رواج یافته است و بسیاری از ساکنان شهرها به این شیوه روی آورده‌اند. آپارتمان ساختمانی است که از چند طبقه و واحد تشکیل شده و به همان تعداد خانواده‌های مختلف با خصوصیات اخلاقی متفاوت در آن‌ها زندگی می‌کنند. آپارتمان‌ها از مجموع چند واحد تشکیل شده که در مواردی نظیر ورودی اصلی، پارکینگ، حیاط، راه‌پله و پشت‌بام باهم مشترک هستند (تقی زاده، 1381). میزان این طبقات از 3 طبقه شروع و در برخی از برج‌های خاص مانند برج بین‌المللی تهران به ارتفاع ۱۶۲ متر، در ۵۶ طبقه بلندترین برج مسکونی ایران وجود دارد. این برج ۳ بال و ۲۲۰۰۰۰ مترمربع زیربنا دارد که مشتمل بر ۵۷۲ واحد است که شامل ۴۳ آپارتمان سوئیت، ۱۷۲ آپارتمان دو خوابه، ۳۱۳ آپارتمان سه خوابه، ۱۶ آپارتمان چهار خوابه، ۱۱ آپارتمان پنت هاوس تریپلکس و ۱۷ واحد تجاری در همکف است (شکل 1). آپارتمان‌ها به صورت مسکونی، اداری و تجاری ساخته می‌شوند که در این پژوهش به آپارتمان‌ها و برج‌های با کاربری مسکونی پرداخته می‌شود. در عصر حاضر به دلیل بالا بودن قیمت خانه به نسبت آپارتمان، اکثر مردم مجبور به آپارتمان‌نشینی شده‌اند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شکل 1- نمای بیرونی بلندترین برج مسکونی ایران در تهران

روش پژوهش

روش تحقیق در پژوهش حاضر، به لحاظ هدف کاربردی بوده و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی - مقایسه‌ای می‌باشد. روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و پرسشنامه‌ای بوده و به تناسب نیاز از روش میدانی نیز بهره گرفته شده است. در این پژوهش ابتدا به تاریخچه و معماری چند خانه قدیمی در تهران مطابق با معیارها و شاخص‌های معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی پرداخته شده است و سپس با همکاری معاونت شهرسازی و معماری مناطق شهرداری تهران نقشه و معماری آپارتمان‌های ساخته شده در سه سال اخیر شهر تهران مورد ارزیابی قرار داده شده و آنگاه از روش دلفی به تطابق و بررسی آن‌ها دست خواهیم یافت.

شناخت محدوده مورد مطالعه

تهران پرجمعیت‌ترین شهر و پایتخت ایران و مرکز استان است، بیست و چهارمین شهر پرجمعیت جهان محسوب می‌شود و سومین کلان‌شهر پرجمعیت خاورمیانه است. پیشینه زندگی در تهران به دوران نوسنگی برمی‌گردد و کاوش‌های باستان‌شناسی در تهران، اسکلت‌های 7000 ساله انسان و ابزارهای سنگی را کشف کرده‌اند، بنابراین قدمت معماری و شهرسازی در تهران بسیار بالاست، از طرفی در نوروز سال 1165 دودمان قاجار، تهران را به عنوان پایتخت انتخاب کرد. تهران به دلیل پایتخت بودن و تمرکز بنیادی سیاسی و اقتصادی در آن، نسبت به دیگر شهرهای ایران، زودتر با مظاهر نوگرایی و به تبع آن با معماری نوین آشنا شد. این آشنایی در دوران قاجار و به خصوص دوره ناصرالدین‌شاه آغاز شد اما در عمل، در دوران پهلوی بود که جنبه‌های زندگی مدرن از حصار دربار و ارگ سلطنتی خارج شد و چهره شهر را دگرگون ساخت. در دوران رضاشاه معماران و دانش‌آموختگان مطرح اروپایی نقش مهمی در دگرگونی چهره شهر داشتند که سبک تازه‌ای از معماری ایران باستان را وارد تهران کردند.

نمونه‌هایی از خانه‌ها و بناهای تاریخی تهران به سبک معماری ایرانی - اسلامی

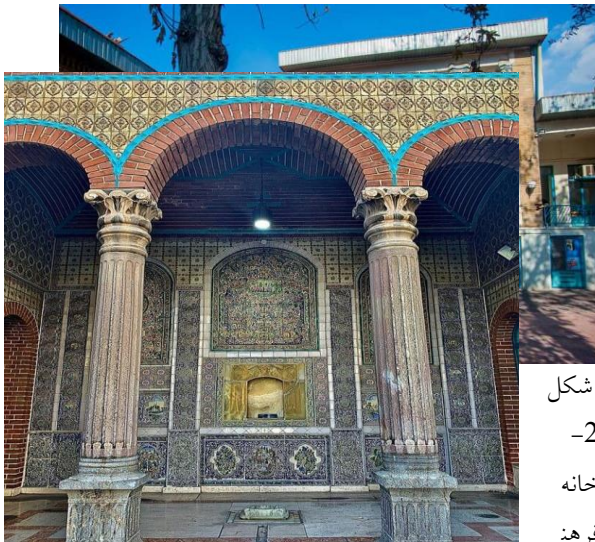
استان تهران در مجموع دارای 2300 اثر تاریخی، فرهنگی و هنری ثبت شده در فهرست میراث ملی کشور است که در زیر به سه نمونه از آن می‌پردازیم.

- خانه فرهنگ امامزاده یحیی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

خانه فرهنگ امامزاده یحیی در مکانی با قدمت تاریخی و تقریبی صدساله، در سال 1372 به‌عنوان دومین خانه فرهنگ در سطح شهر تهران افتتاح گردید، معماری این خانه مربوط به دوره قاجاریه است. این بنا از سمت جنوب حیاط به کوچه راه دارد، حیاط در سمت شرق و اعیانی در شمال و غرب زمین مذکور ساخته شده است. این بنا در قلب پایتخت و در منطقه 12 تهران قرار دارد و سریال پدرسالار نیز در آن فیلم‌برداری شده است. این خانه دارای دوطبقه است. تالار واقع در سمت شمال حیاط و در جلوی تالار در طبقه دوم ایوان با ستون‌های تزئینی احداث شده است که نقشه و پلان آن در شکل 2 آمده است.

شکل
2-
خانه
فرهنا

گ امامزاده یحیی

- موزه مقدم یا ساختمان اربابی تهران

خانه موزه مقدم، گران‌قیمت‌ترین و باشکوه‌ترین خانه قدیمی در تهران است که در بندبند وجودش تکه‌ای از تاریخ جای دارد. یکی از قسمت‌های بسیار زیبا و ارزشمند این خانه، ساختمان اربابی یا برج است. این آثار ارزشمند تاریخی (همچون سنگ تراشیده‌های نایب، مهرها، سفالینه‌ها، شیشه‌ها، اسناد تاریخی معتبر و...) باسلیقه و عشق فراوان، توسط دکتر محسن مقدم و همسر فرانسوی وی (سلما) در این ساختمان که محل زندگی آنان بوده، گردآوری شده است و این باعث شده که به‌عنوان گران‌قیمت‌ترین خانه ایرانی از آن یاد شود. ساختمان اربابی در سال 1345 به شکل قلعه‌های قرون وسطی اروپا ساخته شده است. این ساختمان بخش‌های مختلفی چون اتاق کدخدایان، حمام کوچک و خانگی با کاشی‌های قاجاری با مضمون استحمام، اتاق صدف، اتاق تدخین و زیرزمین با تزئینات سفال را در برمی‌گیرد. ایوان قاجار، یکی از ایوان‌های این عمارت است که در ضلع شمال ساختمان اربابی بر پایه چند ستون و طاق قرار دارد که با استفاده از کاشی‌های دوران زندیه و قاجار تزئین شده است (شکل 3). در وسط ایوان حوضچه مرمری کوچکی متعلق به حمام فتحعلی شاه کار گذاشته شده است که آب از آن فوران کرده و از طریق یک جوی باریک به داخل استخری می‌ریزد که استاد در سال 1335 در جریان سفری که به اروپا داشته، از روی استخر و آب‌نماهای باغ الحمراء (باغی که دوران صدر اسلام اسپانیا) الگوبرداری و اجرا گردیده است (نقی زاده، 1389).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شکل 3- کاشی‌های تزئین شده و ایوان قاجار

- خانه گذار، معمار فرانسوی و خالق شاهکارهای معماری در ایران

آندره گذار در سال 1881 میلادی در پاریس به دنیا آمد و در دانشکده هنرهای زیبای پاریس در رشته معماری و باستان‌شناسی تحصیل کرده و برای نخستین بار در سال 1911 به خاورمیانه می‌رود و به حفاری‌های سامراء مصر، افغانستان و ایران می‌پردازد، به پیشنهاد رضاشاه در سال 1307 شمسی (1929) مدیرکل موزه ایران شد. آندره گذار را به‌عنوان معمار دانشگاه تهران، حافظیه شیراز، کتابخانه ملی و بناهای ماندگار دیگری در شهرهای مختلف ایران می‌شناسند. ساختمان خانه گذار نمای مدرنی دارد که به سبک معماری دوره پهلوی اول نزدیک است. در ورودی خانه شومینه مدرن زمینی و طراحی پلکان نشین زیبایی موجب ایجاد فضای دل‌نشینی برای ورود مهمانان فراهم کرده است. ستون‌های نمای ورودی ساختمان تحت تأثیر ساختمان‌های ایران باستان است. معماری این ساختمان تلفیقی از سبک معماری مدرن اروپایی آن زمان و معماری ایران بوده است. طاق‌های گرد طبقه اول شباهت زیادی به معماری دوران ساسانیان در ایوان کسری دارد. در دوره پهلوی دوم یک طبقه به این ساختمان اضافه شد. تصویر 4 نمای کلی خانه گذار را نشان می‌دهد (زاهدان و همکاران، 1393).

گذار

شکل 4- نمای کلی خانه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

معماری آپارتمان‌های مسکونی نوساز شهر تهران در طی 3 سال گذشته

1- پلان ساختمان‌های مسکونی امروزی

جوانب مختلفی در ساخت یک آپارتمان مسکونی تأثیرگذارند. در ابتدا باید به سکونت در آن توجه شود، خانه‌ای که ساخته می‌شود باید نیازهای اولیه ساکنین را برطرف کند، از سوی دیگر باید مناسب با محیطی که در آن قرار می‌گیرد ساخته شود و کلیه فاکتورهای خارجی و داخلی آپارتمان باید در طراحی پلان اولیه آپارتمان در نظر گرفته شود. پیش از طراحی پلان برای یک واحد آپارتمان مسکونی، ابتدا باید به ابعاد زمین و تعداد اتاق‌هایی که می‌توان در آن فضا ایجاد کرد توجه شود. هر فضایی استاندارد خاصی دارد و فضای کمتر از استاندارد خیلی کارآمد و موردپسند نخواهد بود، لذا با توجه به استانداردها و ابعاد ساختمان، تعداد اتاق‌خواب‌ها، فضای آشپزخانه، پذیرایی، سالن، دستشویی و حمام مشخص می‌شود. هرچند که امروزه پلان ساختمان مسکونی مطابق باسلیقه معمار و صاحب‌خانه است (باد آهنگ، 1395).

2- تعداد اتاق‌ها

برخی معماران دو اتاق استاندارد در یک فضای کوچک را طراحی می‌کنند و برخی به یک اتاق‌خواب بزرگ در همان فضا اعتقاددارند، امروزه نظر معمار و صاحب زمین مهم‌ترین ایده و نظر است و فقط ناظران و مسئولین شهری رعایت استانداردها را بررسی می‌کنند.

3- جهت‌گیری اتاق‌ها و ساختمان

جهت قرارگیری اتاق‌ها، یکی از اصول اولیه و مهم‌ترین نکته در طراحی پلان آپارتمان‌های مسکونی است زیرا عدم توجه بدان می‌تواند خانه‌ای با تابستان‌های بسیار گرم و زمستان‌های بسیار سرد طراحی نماید، لذا جهت تعادل دما بهتر است اتاق‌خواب‌ها و اتاق پذیرایی در جهت شمال قرار گیرند چراکه با این کار نور خورشید تا حد ممکن به اتاق‌های بیشتری نفوذ می‌کند البته شرایط آب و هوایی یک منطقه نیز می‌تواند در تعیین جهت مؤثر باشد (جعفری و همکاران، 1397).

4- نور کافی برای فضای آپارتمان

سعی گردد در طراحی پلان‌ها، اکثر نقاط خانه با نور طبیعی روشن شود. انتخاب پنجره‌های بزرگ یا سراسری مؤثر است چراکه نور طبیعی در روحیه افراد داخل خانه بسیار بااهمیت است. محل قرارگیری پنجره‌ها، ابعاد و ارتفاع آن‌ها باید در نقشه ساختمان مشخص گردد (قشقایی و همکاران، 1397).

5- حداکثر کاربرد و منطق در طراحی پلان ساختمان‌های مسکونی امروزی

محل قرارگیری کمد دیواری، برق‌کشی، راهروها و مسیرهای بین اتاق‌خواب و سایر نقاط خانه، همه باید بر اساس یک اصول و منطق باشد.

6- امنیت ساختمان

طراحی راه خروج اضطراری از اهمیت بسیار بالایی در مجتمع‌های مسکونی امروزی باید در نظر گرفته شود. ایمنی ساختمان، مواد اولیه ساخت دیوارها، سایز و ضخامت دیوارها، ابعاد پنجره‌ها، دوجداره بودن، عایق صدا بودن و بودجه‌بندی همگی در امنیت آپارتمانها مؤثرند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

بررسی و قیاس آپارتمان‌های امروزی با اصول معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی

- از نظر فیزیکی و نمای ساختمان

الگوهای خانه‌های قدیمی و تاریخی شهر تهران مطابق با فرهنگ ایرانی - اسلامی بودند، چنانچه تعریف فضاهای عمومی و خصوصی در این بناها، مبین احترام به ساکنان این فضاها می‌باشد و تأمین‌کننده آرامش و آسایش ساکنان این خانه‌ها بودند اما در زمان معاصر، معماری حاضر شکلی از تقلید از فرهنگ غربی است و عدم وجود فضاهای کافی، حریم خصوصی‌ها را از بین برده است. در بیشتر خانه‌های قدیمی، حریم خصوصی افراد به دلالتی هدایت می‌شود که با چند شکست به حیاط می‌رسید، حتی سطح کوچکی نیز با حیاط اختلاف دارد. لذا شخص وارد شده از هشتی، هرگز نمی‌توانست داخل حیاط را ببیند و بایست از داخل یک راهرو باریک عبور کند تا به حیاط برسد؛ اما در خانه‌های آپارتمانی امروزی به محض باز شدن درب واحد، محل زندگی افراد بر همگان آشکار می‌شود و هیچ چیزی برای محدود کردن دید وارد شونده در نظر گرفته نشده است. وجود ساختارهایی مانند آشپزخانه این نیز از دیگر مثال‌های مربوط به عدم وجود حریم خصوصی برای بانوان خانواده‌ها است. از دیگر نمونه‌هایی که در زندگی آپارتمانی و سنتی می‌توان باهم مقایسه کرد، شکل ساختار این دو نوع زندگی است در زندگی سنتی با وجود سادگی، زیبایی و طراوت از به‌کارگیری عناصر غیرضروری خودداری شده است. برخلاف معماری جدید که به لوکس‌سازی و تزئینات اضافی و آراستن‌های بیجا هم توجه دارد و با وجود این طراوت و شادابی طبیعی کمتری دارند. روانشناسان ثابت کرده‌اند که معماری سنتی در گشایش روح و روان و ایجاد بلندنظری افراد تأثیر فراوانی داشته است.

- ابعاد معنوی

مهم‌تر از دگرگونی‌های فیزیکی که در ساختمان‌های امروزی به چشم می‌خورد، دگرگونی‌های معنوی و روحی - روانی است و مسکن امروزی به‌طور کامل با خانه‌های سنتی متفاوت دارد. متمرکز شدن خانواده در محیطی با ساختار بسیار دل‌باز و دلنواز، نوعی گشایش و آرامش را به اهل خانواده منتقل می‌کند. در آپارتمان‌های امروزی شخصی که بدون هیچ مقدمه‌ای وارد محیط خانه می‌شود، دوگانگی محیط درون و بیرون، او را در برقراری ارتباط متناسب دچار سردرگمی می‌کند. در فضا و ساختار خانه‌های با معماری ایرانی - اسلامی، شخص قبل از ورود به محل اصلی ساختمان وارد دالان ورودی و حیاط می‌شد و کم‌کم فضای متفاوتی برای او ایجاد می‌کرد و برای روبه‌رو شدن با اهل خانه و ارتباط روحی و معنوی با آن‌ها آماده می‌شد. این حالت برای ورود مهمان نیز بسیار مؤثر بود، هم مهمان و هم صاحب‌خانه فرصت آمادگی برایشان مهیا بود. در معماری ایرانی - اسلامی وجود فضای پهن‌آور، حیاط بزرگ و سبک زندگی به کودکان فرصت برقراری ارتباط گسترده‌تر جهت پذیرش نقش‌های مشارکتی در جامعه را فراهم می‌کرد اما در آپارتمان‌های امروزی کودکان در فضاهای بسته سازگار شده‌اند و با خاموش کردن احساس کودکان در خود، فشار روانی بسیاری را تحمل می‌کنند و باید به بایدها و نبایدهای والدین جهت رعایت حال همسایگان نیز توجه کنند. به‌طور کل می‌توان گفت آپارتمان‌نشینی از صفا، صمیمیت، عفت، نجابت، آرامش و اطمینانی که در زندگی سنتی با معماری ایرانی - اسلامی موج می‌زد کاسته شده و افراد به گوشه‌نشینی، تجمل‌گرایی و بیگانگی همسایگان نزدیک شده‌اند. متأسفانه تمامی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ویژگی‌های منفی از قبیل عدم رعایت استانداردهای ساخت‌وساز، تقابل با طبیعت، ناماسازی‌های غربی و عدم هویت در این فضاها در ساختمان‌های نوساز شهر تهران در سه سال اخیر به‌وضوح دیده می‌شود.

-اصوات

فراگیر شدن حضور اشیاء بر صداهایی که درون خانه‌های آپارتمانی شنیده می‌شوند نیز تأثیر بسزایی در کیفیت زندگی امروزه گذاشته است مانند صدای آب‌شویه، هواکش، هود، لرزش پنجره‌ها، باز و بسته شدن شیرهای آب، موتور یخچال و فریزر، ماشین رخت‌شویی، جاروبرقی، تلویزیون، رادیو، زنگ تلفن، موبایل، موتورخانه، کولر، پنکه و کامپیوتر همگی باعث اثرات منفی و سوء بر ساکنین و همسایگانشان دارند اما در گذشته اکثر این صداها وجود نداشته و یا اگر هم بوده به دلیل وسعت فضا و جایگاه مناسب آن و فاصله بسیار با همسایگان قابل احساس نبوده و به جای آن صدای آرام‌بخش آب، آب‌نماها، چهچهه پرندگان شنیده می‌شد که آرام‌بخش روح و جان بوده است.

یافته‌های پژوهش

لذا جهت بررسی هر چه بیشتر تفاوت‌ها علاوه بر مشاهدات و مطالب در کتب و منابع، اقدام به تکمیل دو پرسشنامه از کارشناسان معاونت شهرسازی و معماری مناطق شهرداری تهران گردید تا وجود یا علت عدم وجود معیارهای ایرانی - اسلامی در آپارتمان‌های نوساز امروزی طی سه سال اخیر مورد بررسی قرار گیرد. در جدول 1 معیارهای ایرانی - اسلامی به کار گرفته‌شده در آپارتمان‌های نوساز شهر تهران طی سه سال اخیر مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول 1- معیارهای ایرانی - اسلامی آپارتمان‌های نوساز امروزی در تهران

مطابق با معیارهای ایرانی - اسلامی	وجود - عدم وجود	معیارها	
نیست	عدم وجود	راهرو آل (L) مانند	فضاهای نیمه عمومی
نیست	عدم وجود	هشتی یا دالان	
نیست	عدم وجود	حیاط مرکزی یا پاسیو دار	
نیست	عدم وجود	ایوان یا مهتابی	
نیست	عدم وجود	پس اتاق و گوشوار، دودری	فضاهای خصوصی
نیست	عدم وجود	سه‌دری	فضاهای نیمه‌خصوصی
نیست	عدم وجود	تالار- پنج‌دری	فضاهای عمومی
نیست	وجود	اتاق‌های جانبی (خانه سرایداری)	-
نیست	عدم وجود	آشپزخانه‌های غیر Open	-

در جدول 2، علت عدم استفاده از معیارهای ایرانی - اسلامی در آپارتمان‌های نوساز شهر تهران با توجه به مشاهدات میدانی و مطالعه کتب به‌دست‌آمده است که بالاترین اولویت جهت عدم استفاده از این نوع معماری مربوط به هزینه بسیار بالای خانه‌های حیاط دار نسبت به آپارتمان‌ها است و کمترین اولویت نیز به عدم استقبال مردم نسبت داده شد که این امر نشان‌دهنده این است که مردم بسیار معماری ایرانی - اسلامی را دوست دارند و می‌پسندند اما امکان داشتن شرایط برایشان مهیا نیست.

جدول 2- علت عدم استفاده از معیارهای ایرانی - اسلامی در آپارتمان‌های نوساز شهر تهران

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

اولویت	اولویت	اولویت	اولویت	اولویت	اولویت	اولویت	اولویت	اولویت	اولویت	عوامل اثرگذار
دوم	نهم	هشتم	هفتم	ششم	پنجم	چهارم	سوم	دوم	اول	
								*		بی توجهی به فرهنگ و آداب ایرانی - اسلامی
							*			تقلید از معماران غربی
							*			کمبود زمین
									*	افزایش هزینه
					*					عدم آگاهی مسئولین از معیارهای ایرانی - اسلامی
*										عدم استقبال مردم از خانه‌های ایرانی - اسلامی
							*			عدم نظارت بر عملکرد طراحان مسکن
					*					عدم نظارت بر عملکرد سازندگان این بناها
	*									عدم وجود مصالح و منابع موردنیاز برای ساخت‌وساز
							*			عدم دسترسی مسئولین به الگوهای ایرانی - اسلامی

در مورد کاربرد یا عدم کاربرد معیارهای ایرانی - اسلامی در آپارتمان‌های نوساز امروزی سه سال اخیر شهر تهران، تحلیل پرسشنامه‌های تکمیل‌شده توسط کارشناسان معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران نشان داد که همگی متفق‌القول عدم کاربرد معیارهای ایرانی - اسلامی را در ساخت آپارتمان‌های امروزی تأیید می‌نمایند. علل عدم استفاده از این معیارها از نظر کارشناسان متفاوت بود که در جدول 3 آمده است.

جدول 3- نظرات کارشناسان معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران درباره علت عدم رعایت معیارهای ایرانی - اسلامی در ساختمان‌های امروزی

شهر تهران

درصد	عامل	درصد	عامل
4	عدم استقبال مردم از خانه‌های ایرانی - اسلامی	12	بی توجهی به فرهنگ و آداب ایرانی - اسلامی
6	عدم وجود طرح‌های آماده و در دسترس جهت ارائه به سازندگان	17	گسترش فرهنگ غربی و تقلید از معماران غربی
2	عدم اجبار مسئولین به رعایت حداقلی اصول معماری ایرانی - اسلامی به سازندگان	24	کمبود زمین
3	عدم وجود مصالح بومی	10	افزایش هزینه
14	تغییر فرهنگ و نگرش نسل امروز نسبت به نسل گذشته (تغییر اولویت‌های زندگی)	8	گسترش فناوری‌ها و تکنولوژی‌های نوین در مصالح و ساختمان
	100		مجموع

بیشتر کارشناسان کمبود زمین را بیشترین عامل عدم رعایت اصول معماری ایرانی - اسلامی می‌دانند و پس‌از آن به ترتیب بالاترین علت عدم رعایت این نوع از اصول معماری را، گسترش فرهنگ غربی، تغییر اولویت‌های زندگی مردم، بی‌توجهی به فرهنگ و آداب ایرانی - اسلامی، افزایش هزینه، گسترش تکنولوژی‌های روز دنیا، عدم وجود طرح‌های پیشنهادی و آماده مطابق با انواع سلیقه‌ها، عدم استقبال مردم، عدم وجود مصالح بومی و در نهایت عدم اجبار رعایت اصول معماری ایرانی - اسلامی توسط مسئولین به سازندگان می‌دانند.

بحث و نتیجه‌گیری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

عدم تطابق بین سازه‌های قدیمی و تاریخی شهر تهران با سازه‌های امروزی شهر تهران با معیارهای ایرانی _ اسلامی بسیار مشهود است و از بین رفتن اصالت و هویت معماری ایرانی نیز بسیار دور از انصاف است، چراکه قدمت و فرهنگ و هویت و تمدن کشورمان و گذشتگانمان با ادامه این روند از بین خواهد رفت لذا در زیر پیشنهادهایی به مسئولین شهری در این خصوص ارائه خواهد شد تا با به‌کارگیری آن‌ها بتوانند فرهنگ اصیل ایرانی را در بحث معماری مجدداً هویت بخشند.

- ✓ آگاه‌سازی مردم نسبت به هنر معماری گذشتگان سرزمینمان و بیان محاسن معماری ایرانی _ اسلامی و ارزش والای آن در جهت حفظ فرهنگ و هویت ملی کشور ایران از طریق تبلیغات فرهنگی، تهیه فیلم‌ها و مستندهای کوتاه و ...
- ✓ اتحاد و تشکیل نهادهای معماران ماهر و باسابقه کشور و برگزاری دوره‌های آموزشی اجباری برای سازندگان و معماران امروزی توسط بزرگان معماری ایرانی
- ✓ طراحی معماری داخلی و معماری بنا، مطابق با اصول معماری ایرانی _ اسلامی متناسب با نیاز، سلیقه و متد روز دنیا تا مورد استقبال مردم (نسل امروز و سازندگان امروزی) قرار گیرد.
- ✓ تهیه هزاران نقشه آماده و نوآور و قابل‌اجرا و یا حتی اجراشده توسط معماران متبحر قدیمی و با حمایت مسئولین به‌صورت نمادین و آزمایشی در یکی از محلات شهر تهران
- ✓ تقدیر و تشکر و قدردانی از معماران برجسته کشور که مطابق با اصول معماری ایرانی _ اسلامی، ساختمان‌های نوساز احداث می‌نمایند و الزام و اجبار پیروی از آنان توسط دیگر سازندگان (قبل از ساخت باید معماران مورد تأیید پلان را بازدید و تأیید نمایند).
- ✓ احداث شهرکی در اطراف تهران با در نظر گرفتن عدم کمبود زمین و مساحت، جهت به نمایش گذاشتن معماری ایرانی و اسلامی.
- ✓ کاهش هزینه‌های مسکن و ساخت‌وساز که از مهم‌ترین اقدامات دولت است.
- ✓ تخفیف عوارض شهرداری و ... به سازندگانی که مطابق با اصول معماری ایرانی _ اسلامی ساخت‌وساز می‌نمایند.
- ✓ برگزاری همایش‌ها، کارگاه‌ها و هم‌اندیشی‌های سالانه جهت رونمایی از طرح‌های نوین معماری مطابق با شاخص‌های ایرانی _ اسلامی و تقدیر از برترین‌های آنان.

منابع

- باد آهنگ، ابوالفضل، «بررسی تأثیر ویژگی‌های تفکیک اراضی شهری در بافت‌های متفاوت بر سیما و منظر شهری»، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال ششم، شماره 4، پاییز 1395.
- تقی زاده، مریم، «تأثیر معماری و شهر بر ارزش‌های فرهنگی»، مجله هنرهای زیبا، شماره 1381، 11.
- توسلی، محسن، اصول و روش‌های طراحی شهر و فضاهای مسکونی در ایران»، جلد اول. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، 1372.
- جعفری، طوفان، نبلی، حمیدرضا، «نظام اجرایی پروژه‌های پیرایش مرمت و سامان‌دهی سیمای شهری»، مجله منظر، پاییز 1397، پیاپی 44.
- حبیبی، سعید، «شرحی بر اصول و قواعد شهرسازی بومی در ارتباط با نظریه‌های معاصر شهرسازی، محیط و مسکن روستا»، 1390.
- زاهدان، آرش و مسعود لواسانی، منا، «هویت نما در روند نوسازی باتجربه تدوین ضوابط نمای ساختمانی در منطقه 17 تهران»، منظر، 6(27)، 50-55، 1393.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- سلسله، عماد، «بررسی تأثیر عامل هویت ایرانی _ اسلامی بر زیبایی شهر»، فصلنامه آرمان شهر، شماره 24، 1388.
- قشقایی، رضا، موحد، خسرو، مضطرزاده، حامد، «تدوین معیارهای طراحی منظر شهری در راستای برانگیزش حس تعلق به مکان»، نشریه مدیریت شهری، بهار 1397، پیاپی 50.
- مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، «ضوابط و شاخص‌های لازم جهت بازایی هویت شهرسازی و معماری اسلامی ایرانی» تهران: شورای عالی شهرسازی و معماری ایران. 1391.
- نقی زاده، محمد، «تحلیل و طراحی فضای شهری»، انتشارات پژوهشکده فرهنگ و هنر، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول، تهران، 1389.